

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

*І.Д. Падерін,
доктор економічних наук, професор*

*К.К. Бойко,
аспірантка*

Дніпропетровська державна фінансова академія

Досліджено вплив фінансово-економічних чинників на інноваційний розвиток промислових підприємств у Дніпропетровській області. Виявлено, що при відносному падінні інноваційної активності промислових підприємств потенціал, існує в області, забезпечує поступове зростання інноваційної активності промислових підприємств регіону.

***Ключові слова:** фактори та механізми інноваційного розвитку, інноваційна активність підприємств, інноваційна політика.*

Исследовано влияние финансово-экономических факторов на инновационное развитие промышленных предприятий Днепропетровской области. Выявлено, что при относительном падении инновационной активности промышленных предприятий потенциал, существующий в области, обеспечивает постепенный рост инновационной активности промышленных предприятий региона.

***Ключевые слова:** факторы и механизмы инновационного развития, инновационная активность предприятий, инновационная политика.*

Постановка проблеми. У сучасних економічних умовах функціонування та подальший розвиток промислових підприємств безпосередньо залежить від їх інноваційної активності. Однак, як свідчать наукові дослідження, промислові підприємства України і, зокрема Дніпропетровської області відчують серйозну кризу в інноваційній сфері. Важливим є прийняття активних заходів зі стимулювання інноваційної діяльності. У даних умовах особливого значення набуває визначення і оцінка факторів, що впливають на інноваційну діяльність підприємств.

Аналіз досліджень і публікацій. Питанням виділення чинників, які впливають на інноваційну активність підприємств, присвячені праці таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як О. Амоша, І. Герчикова, В.Геєць, А. Кузьмін, В. Семиноженко, Р. Фатхутдінов, П. Щедровицький і багатьох інших. У роботах цих авторів розкрито сутність поняття «інноваційний розвиток», виділені стимулюючі і стримуючі чинники інноваційної активності підприємств, здійснено оцінку їх значимості і т.ін. Однак, незважаючи на численні дослідження

вчених, необхідно відзначити недостатню розробленість методики оцінки ефективності інноваційної діяльності промислових підприємств. Підходи, що існують у літературі, являють собою рекомендації щодо вирішення окремих питань даної проблеми, які потребують подальшого розвитку, поглиблення та систематизації.

Метою статті є визначення основних чинників, що впливають на інноваційну активність підприємств, виявлення ступеня їх впливу на інноваційну діяльність промислових підприємств Дніпропетровської області, а також оцінка ефективності наявного інноваційного потенціалу регіону для зміцнення і розширення ринкових позицій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз статистичної інформації джерел дозволяє виділити групи факторів, що впливають на інноваційну діяльність промислових підприємств:

- *законодавчі* – формують правову основу інноваційного розвитку підприємств на основі системи законних та підзаконних актів;

- *організаційно-управлінські* – здійснюють вплив через інституційно-управлінські та інституційно-організаційні зміни в інноваційній сфері;

- *фінансово-економічні* – визначають особливості здійснення інноваційної діяльності підприємств з позицій грошово-кредитних, бюджетно-податкових, амортизаційних важелів інноваційного розвитку;

- *техніко-технологічні* - впливають на технічні та технологічні сторони інноваційної діяльності промислових підприємств;

- *соціальні* – виокремлюють вплив соціальних наслідків інноваційного розвитку

від впливу багатьох інших факторів;

- *екологічні* – визначають вплив нових технологій, нових матеріалів, нових видів енергії на навколишнє середовище в процесі інноваційної діяльності підприємств;

- *гуманітарні* – впливають на інноваційний розвиток через ступінь освіченості населення, рівень знань і науки в країні;

- *інформаційні* – визначають особливості інноваційного розвитку підприємств на основі використання інформаційних ресурсів.

Здійснення інноваційної діяльності пов'язано з високим ступенем ризику і в сучасних умовах вимагає значних фінансових витрат. Тому особливого значення набуває необхідність дослідження методичних підходів до оцінки її економічної ефективності.

Фінансово-економічні фактори узагальнюють вплив грошово-кредитних, бюджетно-податкових, амортизаційних важелів інноваційного розвитку промислових підприємств і мають важливий позитивний вплив при переході від фіскальної до стимулюючої орієнтації механізму економічного зростання.

Згідно зі статистичними даними, у 2008-2012 рр. у Дніпропетровській області спостерігався спад інноваційної активності промислових підприємств, що збігається з часом всесвітньої економічної кризи. Кількість промислових підприємств, що займаються інноваціями, в 2012 р. знизилася до рівня 2007 р. Не зважаючи на те, що загальний обсяг інноваційних витрат у промисловості протягом 2000-2012 рр. зріс у 5.2 рази (з 214,6 тис. грн. у 2000 р до 1120,0 млн. грн. у 2012 р.), частка підприємств, які займалися впровадженням інноваційних технологій, скоротилася з 21,8 до 10,7% (рис. 1).

Рис. 1. Частка промислових підприємств Дніпропетровської області, які займаються інноваціями,%. * [3]

* Складено автором за даними Головного управління статистики у Дніпропетровській області [3]

Якщо основним напрямом інноваційної діяльності промислових підприємств Дніпропетровської області у 2000 р. було оновлення продукції (32%) і витрати на наукові дослідження і розробки (38%), то в 2012 р. інноваційна діяльність підприємств

переорієнтувалася тільки на покупку машин і устаткування, пов'язаних з впровадженням технологічних інновацій (71,4%). Частка витрат коштів на проведення досліджень і розробок є загальній сумі витрат склала тільки 10,7% (табл. 1).

Таблиця 1

Інноваційна активність промислових підприємств Дніпропетровської області за 2000-2012 рр.

Роки	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %	Загальна сума витрат	У тому числі за напрямом						інші витрати, тис.грн.
			дослідження і розробки	у тому числі		придбання нових технологій	підготовка виробництва для впровадження інновацій	придбання машин та обладнання, пов'язані з впровадженням інновацій	
				внутрішні НДР	зовнішні НДР				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2000	21,8	214612,5	82340,0	X	X	25859,0	26482,3	68007,5	11923,7
2001	15,7	194967,7	12220,8	X	X	23557,4	22093,8	130585,1	6510,6
2002	15,8	299935,3	23385,3	X	X	2251,5	27491,2	242003,3	4804,0
2003	10,2	315311,0	12963,7	X	X	5872,3	58775,0	232280,9	5419,1
2004	10,9	144262,7	9067,7	X	X	817,3	25643,6	103937,4	4796,7
2005	12,5	385472,6	17689,1	X	X	1527,1	180511,7	179985,3	5759,4

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2006	10,9	685220,8	84929,1	X	X	1172,0	292202,2	301531,0	5386,5
2007	10,8	1179599,0	71096,6	56724,7	14371,9	8153,5	X	610699,8	489648,8
2008	8,5	1355470,0	199683,0	168995,4	30687,6	72,9	X	480811,7	674902,3
2009	8,2	1212934,0	98280,0	80075,1	18204,9	886,5	X	1064901,0	48866,1
2010	9,1	379889,5	97719,1	64036,4	33682,7	2054,2	X	249242,7	30873,5
2011	8,7	950523,2	121026,5	72460,6	48565,9	2972,9	X	529772,9	296750,9
2012	10,7	1120022,0	140309,4	120058,3	20251,1	2430,0	X	799973,1	177309,4

* Джерело [3]

У 2012 р. частка промислових підприємств Дніпропетровської області, які займаються освоєнням виробництва нових видів продукції, порівняно з 2000 р., скоротилася з 13,6% до 7,7%. Якщо в 2000 р. було освоєно 500 найменувань матеріалів, виробів, продуктів, то в 2012 р. тільки 164 (табл. 2).

Вивчення джерел фінансування інноваційної діяльності промислових

підприємств Дніпропетровської області за 2000-2012 рр. свідчить про те, що з кожним роком залучати зарубіжні інвестиції стає все проблематичніше.

Так, джерелом фінансування інноваційної діяльності в промисловості регіону в 2000 р. на 96,5% були власні кошти підприємств, 0,02% – кошти державного бюджету, 1,3% - закордонні інвестиції, 2,3% – інші джерела (табл.3).

Таблиця 2

Впровадження інновацій на промислових підприємствах Дніпропетровської області

Роки	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Впроваджено нових технологічних процесів	У т.ч. маловідходні, ресурсозберігаючі	Освоєно інноваційні види продукції, найменувань	З них нові види техніки	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
1	2	3	4	5	6	7
2000	13,6	149	51	500	21	3,6
2001	7,9	94	44	236	18	4,9
2002	7,6	63	25	244	26	4,2
2003	6,5	80	33	89	37	5,0
2004	7,3	62	23	92	32	4,4
2005	7,5	79	42	88	31	4,2
2006	8,9	65	42	99	62	5,7
2007	9,3	53	20	151	56	4,4
2008	7,0	58	18	136	45	2,4
2009	6,3	50	19	104	41	1,4
2010	7,1	57	18	110	49	0,6
2011	7,1	83	34	100	29	0,5
2012	7,7	104	32	164	56	0,8

* Джерело [3]

Джерела фінансування інноваційної діяльності в Дніпропетровській області, тис.грн.

Роки	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
2000	214612,5	207007,6	50,0	2724,0	4830,9
2001	194967,7	171784,8	35,0	22601,0	546,9
2002	299935,3	199591,6	3362,1	24834,9	72146,7
2003	315311,0	181154,1	70329,0	–	63827,9
2004	144262,7	117916,9	22598,0	2452,0	1295,8
2005	385472,6	271982,2	10786,7	48887,0	53816,7
2006	685220,8	528841,2	67037,2	–	89342,4
2007	1179599,0	1086226,0	29747,4	–	63625,4
2008	1355470,0	1028962,0	152252,4	–	174255,6
2009	1212934,0	1084818,0	39354,4	–	88761,2
2010	379889,5	329378,5	46152,2	–	4358,8
2011	950523,2	883222,7	56722,4	4100,0	6478,1
2012	1120022,0	1013832	100154,5	–	6035,6

*Джерело: [3].

Протягом 2000-2012 рр. інноваційна діяльність у Дніпропетровській області продовжувала фінансуватися переважно за рахунок власних коштів, які в середньому становлять до 90% загального обсягу. Проте це є недостатнім джерелом фінансування з причини високої частки збиткових підприємств, які цю діяльність не проводять.

У 2012 р. загальний обсяг інноваційних витрат склав 1120,0 млн. грн. Для порівняння у 2000 р. витрати становили 214,6 млн. грн., у 2008 р. – 1355,5 млн. грн. Більше половини з них припали на підприємства металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів, до 30% - на підприємства з видобутку паливно-енергетичних корисних копалин.

Результати аналізу інноваційної активності промислових підприємств Дніпропетровської області за 2000-2012 рр. свідчать: на дослідження і розробки припадає в середньому лише 11,5% витрат; придбання нових технологій - 0,9%; придбання машин та обладнання, пов'язаних з впровадженням інновацій - 59,2%; інші витрати - 20,9%.

Промисловими підприємствами області у 2012 р. було освоєно 164 найменування інноваційних видів продукції, що на 336 (67,2%) менше показника 2000 р.

При цьому частка нових видів машин, устаткування, приладів, апаратів у загальній кількості інноваційних видів продукції збільшилася з 4,2% до 34,2%. У звітному році було придбано 56 нових технологій, тоді як у 2000 р. - 21 [1].

Важливим недоліком здійснюваної в Україні інноваційно-інвестиційної політики залишається її переважна спрямованість на управління процесом, а не досягнення кінцевих результатів прогресивних технологічних змін - створення і реалізацію конкурентоспроможних на вітчизняному та світовому ринках масових інноваційних продуктів. Навіть ті незначні кошти, які виділяються для цього, як правило, розпоршуються і не утворюють матеріально-технічну базу для стимулів та необхідних організаційно-технологічних умов ефективної роботи.

За даними Головного управління статистики у Дніпропетровській області негативні тенденції спостерігаються і в науково-технічній діяльності підприємств. Так, у період 2000-2012 рр. значно скоротилася і кількість організацій (підприємств), що займаються науковими і науково-технічними розробками: з 94 до 73 організацій (підприємств). При цьому

чисельність наукових співробітників скоротилася на 22%. Обсяги виконаних

наукових та науково-технологічних робіт зросли в 5,3 разів.

Таблиця 4

Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт, тис. грн.

Роки	Всього, у фактичних цінах	У тому числі			
		фундаментальні дослідження	прикладні дослідження	розробки	науково-технічні послуги
2000	177733,2	10824,5	30746,6	127910,4	8251,7
2001	162810,8	14755,5	15155,1	118979,9	13920,3
2002	161642,4	18701,7	17627,0	112007,1	13306,6
2003	220765,0	18839,4	23761,7	159257,2	18906,7
2004	337338,4	24637,2	31611,5	252613,1	28476,6
2005	398777,1	35642,7	52002,2	273762,0	37370,2
2006	525955,4	46786,3	41421,2	392022,8	45725,1
2007	634560,6	61870,5	57729,8	469756,8	45203,5
2008	790142,2	74408,8	69317,0	599523,3	46893,1
2009	687751,2	75109,8	60323,9	508814,1	43503,4
2010	778818,4	82554,3	64538,1	593994,0	37732,0
2011	837934,3	90704,9	77903,5	619618,4	49707,5
2012	936983,9	88770,4	95128,4	705316,1	47769,0

* Джерело [1]

Однією з основних проблем інноваційного розвитку є брак у підприємств і держави фінансових коштів.

Дефіцит достатніх обсягів вільних фінансових ресурсів і недостатній рівень внутрішніх заощаджень роблять неможливим динамічний розвиток економіки виключно на основі внутрішніх інвестиційних ресурсів.

Дніпропетровська область знаходиться на другому місці серед 27 регіонів України за кількістю населення (7,3%) і третьому - за часткою внеску ВВП країни (10,6%). Валовий регіональний продукт області становить 36 218 грн. на людину, або 145,4% від середнього показника по Україні.

За даними звіту про конкурентоспроможність України за 2012 р., Дніпропетровська область значно втратила, порівняно з 2009 р. (період глобальної економічної кризи), за такими складовими «Інновації», як «Здатність до інновацій» - на 4 позиції, «Якість науково-дослідних

установ» - на 4 позиції, «Витрати компаній на НДДКР» - на 1 позицію [1].

Зниження рейтингу по більшості позицій відбулося на тлі зростаючих абсолютних показників, що свідчить про те, що область розвивається, але, на відміну від інших регіонів, більш повільними темпами.

Слід зазначити, що конкурентною перевагою області є її технологічна готовність. За цим показником у 2012 р. Дніпропетровська область посіла 2-е місце після Донецької. Керівники бізнесу в області високо оцінюють впровадження нових технологій на рівні підприємств (3-е місце по країні), а також доступність нових технологій (4-е місце) і роль прямих іноземних інвестицій в передачі нових технологій (4-е місце). Про високий рівень технологічної готовності даного регіону також говорить число користувачів Інтернету, за яким область посідає 4-е місце в національному рейтингу [2].

Проте досягнуті темпи інвестиційного зростання недостатні для повноцінного

використання ресурсного потенціалу області, вирішення стратегічних завдань соціально-економічного розвитку та позиціонування на ринку вітчизняних і зарубіжних капіталів. Крім цього, диспропорції в територіальному розподілі інвестицій призводять до нерівномірного соціально-економічного розвитку районів і територій області. Розробка та впровадження інвестиційної стратегії Дніпропетровської області необхідні як основа для побудови життєздатної і стійкої ринкової економіки. Така стратегія повинна стати сполучною ланкою між ринком інвестиційного капіталу світу та існуючими ресурсами і можливостями регіону.

Дніпропетровська область є одним з найбільш економічно розвинених регіонів України. У 2010 р. обсяг промислового виробництва в регіоні зріс на 16%. У 2011 р. - ще додатково 5%, а за 5 місяців 2013 р. індекс промислового виробництва склав 100,8% у порівнянні з аналогічним періодом минулого року [4].

Обсяг залучених прямих іноземних інвестицій в економіку Дніпропетровської області на сьогодні перевищив 8 млрд. доларів США. За цим показником Дніпропетровщина є національним лідером. Кожен шостий долар, вкладений іноземними інвесторами в Україні, працює сьогодні в Дніпропетровській області. Тільки за 2010-2012 рр. в умовах світової кризи в економіку області залучено більше 1 млрд. доларів США. Надра Дніпропетровської області є основою промисловості України. У регіоні зосереджено більше 50% від загального обсягу корисних копалин країни. Дніпропетровщина – це 100% загальнонаціональних запасів марганцевої і 90% залізної руди, а також майже половина всіх розвіданих запасів вугілля.

Перспективи залучення іноземних інвестицій – багатообіцяючі, оскільки відсутня жорстка конкуренція з боку національних підприємств, існує кваліфікована і дешева робоча сила, досить емний ринок сировини і великий ринок

споживання. Відносно високий відсоток прибутку від інвестицій в промисловість області у порівнянні з країнами зі зрілою ринковою економікою також характеризує вітчизняну економіку як привабливу для іноземного інвестора.

Для подальшого успішного залучення іноземних інвестицій в економіку області її діяльність повинна бути спрямована на:

- підвищення інвестиційної привабливості;

- розширення обізнаності іноземних інвесторів про можливості вкладення коштів у привабливі галузі економіки регіону (машинобудування, гірничо-металургійний комплекс, аграрний сектор, харчову промисловість);

- здійснення заходів, спрямованих на збільшення надходжень іноземного капіталу в підприємства області;

- здійснення постійного моніторингу та аналізу інвестиційної діяльності в регіоні;

- підвищення обізнаності міжнародних ділових кіл про соціально- економічний потенціал та інвестиційні можливості підприємств регіону з визначенням пріоритетних заходів, спрямованих на досягнення цієї мети;

- координацію діяльності органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій області щодо підвищення рівня економічного розвитку і поширення інформації про інвестиційний імідж Дніпропетровського регіону в світі.

Збільшення обсягів іноземних інвестицій сьогодні - це зростання доходів у майбутньому. Сприяючи їх залученню, можна в перспективі розраховувати на збільшення робочих місць, підвищення рівня заробітної плати та отримання надійних соціальних гарантій. Оцінка інвестиційної привабливості Дніпропетровської області дозволяє прогнозувати зростання залучення значних обсягів інвестування, а значить стабілізації економічного і соціального стану області.

Так, серед чинників, що обумовлюють пріоритетну роль прямих інвестицій, можна виділити такі:

1) прямі інвестиції для Дніпропетровської області створюють довгострокові капіталовкладення;

2) надходження прямих інвестицій позитивно впливає на розвиток господарського комплексу, що пов'язано з:

- поширенням прогресивних інвестиційних технологій, ноу-хау і т.ін. на інші галузі;

- зростанням попиту на продукцію національних підприємств з боку компаній з іноземними інвестиціями;

- створенням нових робочих місць;

- збільшенням доходів працівників, зайнятих у зазначених компаніях, що, в свою чергу, забезпечує зростання попиту на продукцію національної промисловості;

- збільшенням податкових та інших надходжень до місцевих бюджетів.

Вирішення проблеми збільшення обсягів інвестицій можливе шляхом формування сприятливого інвестиційного клімату, необхідного для забезпечення активної діяльності національних та іноземних інвесторів. Тому залучення приватного зовнішнього капіталу є пріоритетним завданням органів державної влади та місцевого самоврядування.

Таким чином, збільшення обсягів інвестицій, необхідних для забезпечення сталого розвитку Дніпропетровської області, їх залучення в реальний сектор економіки та підвищення таким чином рівня соціального захисту громадян, які проживають на території області, задоволення їх потреб є актуальною проблемою, яку вкрай необхідно вирішити.

Висновки. Незважаючи на виявлені негативні тенденції, слід зазначити, що Дніпропетровська область має достатній промисловий і науковий потенціал.

Виділено основні групи чинників, що впливають на інноваційний розвиток підприємств: законодавчі, організаційно-управлінські, фінансово-економічні, техніко-технологічні, соціальні, екологічні, гуманітарні, інформаційні.

Результати проведеного аналізу дозволяють зробити висновки про проблеми

впровадження інновацій в Дніпропетровській області, а саме:

1) відсутність чіткої спрямованості інноваційної політики у вирішенні конкретних економічних проблем регіону, їх реструктуризації з урахуванням ринкових факторів;

2) низька ступінь гнучкості та адаптивності підприємств до інновацій; низька активність внутрішніх і зовнішніх інвесторів;

3) недостатній рівень фінансування і економічного стимулювання науково-технічної та інноваційної діяльності з боку держави;

4) невідповідність рівня технологічного розвитку виробництва високо-прогресивним параметрам інновацій та ін.

Для активізації інноваційного фактора в Дніпропетровській області вважаємо за доцільне:

- поліпшити взаємодію підприємств Дніпропетровської області з потенційними інвесторами та науковими організаціями шляхом розвитку комунікаційної системи та інформаційного забезпечення;

- розвивати взаємини області з регіонами інших країн;

- використовувати міжнародний досвід ефективного впровадження інновацій на основі обміну інформацією, трансферу інноваційних проектів;

- збільшити рівень фінансування підприємств за рахунок розширення джерел фінансування та надання пільг;

- використовувати маркетинговий підхід для створення іміджу регіону з метою залучення інвесторів;

- забезпечити державну підтримку інноваційним інститутам, залучити в регіон інвестиції за рахунок створення ринку проектів;

- реалізувати механізми, які дозволили б використовувати наявний потенціал для проведення експертизи інвестиційних та інноваційних проектів, тобто організувати ефективну систему комплексної експертизи;

- мотивувати науковців на розробки інновацій, надати їм можливість співпрацювати з іноземними науковцями та підприємствами.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Звіт про конкурентоспроможність України 2009. Фонд «Ефективне управління» [Електронний режим]. – Режим доступу : www.feg.org.ua.
2. Звіт про конкурентоспроможність України 2012. Фонд «Ефективне управління» [Електронний режим]. – Режим доступу : www.feg.org.ua.
3. Офіційний сайт Головного управління статистики в Дніпропетровській області [Електронний режим]. – Режим доступу: <http://www.dneprstat.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Дніпропетровської обласної державної адміністрації [Електронний режим]. – Режим доступу: [http://www.adm.dp.ua/OBLADM/Obldp.nsf/\(docweb\)/AEEC0BE9CD437762C2257B9D003FFC47?OpenDocument](http://www.adm.dp.ua/OBLADM/Obldp.nsf/(docweb)/AEEC0BE9CD437762C2257B9D003FFC47?OpenDocument)

The article is devoted to the investigation of the effect of the financial and economic factors on the innovative development of the industrial enterprises of Dnipropetrovsk region. The objective of the article is to identify the main factors that influence the innovative activities of enterprises, strengthen and expand market positions, also to analyze the impact of individual factors on the innovation activities of enterprises in Dnipropetrovsk region, and to evaluate the effectiveness of existing innovative potential of the region. It was revealed that, taking into account existing capacities, there is a gradual increase in innovative activity of industrial enterprises in the region. The results of the analysis allow the conclusions about the problems of innovation in the Dnipropetrovsk region. There are several opportunities to stimulate innovation factors in the Dnipropetrovsk region: to improve communication between companies of Dnipropetrovsk region and potential investors and research organizations through the development of communication systems and information security; to use international experience in effective innovation - based exchange of information and transfer of innovation projects; to increase funding companies by expanding the funding and provision of benefits; to provide state support to innovation institutions by attracting investments to the region and creating market projects; to motivate researchers to develop innovations, to ensure their cooperation with foreign scientists and entrepreneurs; to implement mechanisms that would allow to use the existing potential for the examination of investment and innovation projects, to organize an effective system of integrated expertise. Marketing approach should be used to create such an image of the region as to attract investors.

Key words: *factors and mechanisms of innovation development, innovative activity of enterprises, innovation policy.*

REFERENCES

1. Zvit pro konkurentospromozhnist' Ukrainy 2009. Fond «Efektyvne upravlinnya» [Electronyi resurs]. – Rezhym dostupu : www.feg.org.ua
2. Zvit pro konkurentospromozhnist' Ukrayiny 2012. Fond «Efektyvne Upravlinnya» [Electronyi resurs] – Rezhym dostupu : www.feg.org.ua
3. Oficijniy sait Golovnoho upravlinnya statystyky v Dnipropetrovskii oblasti [Electronyi resurs] – Rezhym dostupu : <http://www.dneprstat.gov.ua/>
4. Oficijnyi sait Dnipropetrovskoyi oblasnoyi derzhavnoyi administraciyi [Electronyi resurs]. - Rezhym dostupu : [http://www.adm.dp.ua/OBLADM/Obldp.nsf/\(docweb\)/ AEEC0BE9CD437762C2257B9D003FFC47?OpenDocument](http://www.adm.dp.ua/OBLADM/Obldp.nsf/(docweb)/ AEEC0BE9CD437762C2257B9D003FFC47?OpenDocument)

Стаття надійшла до редакції 15.10.2013